

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**De bestrijding van de Rode Brigades in Italië, 1974-1975.
De methode van generaal Carlo Alberto Dalla Chiesa**

Steenbeek, Ralf

Citation

Steenbeek, R. (2008). De bestrijding van de Rode Brigades in Italië, 1974-1975. De methode van generaal Carlo Alberto Dalla Chiesa. *Leidschrift : Historisch Terrorisme. De Ervaring Met Politiek Geweld In De Moderne Tijd*, 23(April), 107-127. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/72987>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/72987>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De bestrijding van de Rode Brigades in Italië, 1974-1975. De methode van generaal Carlo Alberto Dalla Chiesa

Ralf Steenbeek

Een jaar geleden kwam onder redactie van Isabelle Duyvensteyn en Beatrice de Graaf de bundel *Terroristen en hun bestrijders. Vroeger en nu* uit.¹ In dit boek pleiten de samenstellers (terecht) voor meer historisch onderzoek naar terrorisme. Ze stellen dat dit altijd meer het onderzoeksterrein van sociale en politieke wetenschappers is geweest, die de historische context vaak weglaten. Ook in het onderzoek naar de huidige terroristische activiteiten ontbreekt een historisch referentiekader omdat het een totaal nieuw fenomeen zou zijn. Bovendien is het onderzoek naar contraterrorisme op één hand te tellen. De auteurs van de bundel menen dat historisch onderzoek wel degelijk tot een beter begrip van het fenomeen kan leiden en handvatten kan bieden aan beleidsbepalers.

In het artikel ‘Wanneer stoppen terroristen? Een historisch referentiekader als aanknopingspunt voor (contra-)terrorisme’ veronderstelt Beatrice de Graaf dat

een relatie bestaat tussen de effectiviteit van maatregelen op het gebied van contraterrorisme en de mate waarin overheidsorganen, terroristische organisaties en (potentiële) sympathisanten beschikken over een gezamenlijke politieke, culturele en sociale achtergrond en communicatiepatronen.²

Hoe kleiner de kloof tussen deze verschillende referentiekaders, hoe succesvoller de bestrijding. De bestrijding van terrorisme wordt succesvoller naar mate de referentiekaders tussen overheid en (potentiële) terrorist meer op één lijn gebracht kunnen worden.³

¹ I. Duyvensteyn en B. de Graaf ed., *Terroristen en hun bestrijders. Vroeger en nu* (Amsterdam 2007).

² B. de Graaf, ‘Wanneer stoppen terroristen? Een historisch referentiekader als aanknopingspunt voor (contra-)terrorisme’ in: I. Duyvensteyn en B. de Graaf ed., *Terroristen en hun bestrijders. Vroeger en nu* (Amsterdam 2007) 105-19, aldaar 106.

³ De Graaf, ‘Wanneer stoppen terroristen?’, 106-107.

In haar artikel neemt ze onder meer de Italiaanse links-revolutionaire terroristische groepering *Brigate rosse* (Rode Brigades) en hun bestrijding onder de loep. De Graaf betoogt dat het in Italië niet mogelijk was de referentiekaders van staat en linkse terroristen nader tot elkaar te brengen. Het land was daarvoor volgens haar te sterk verdeeld in een links en een rechts kamp, die zich welhaast in een staat van burgeroorlog met elkaar bevonden.⁴ Dit maakte succesvolle bestrijding van het linkse terrorisme onmogelijk. De situatie werd naar haar idee verergerd door de reactie van de staat. De regering nam speciale wetten aan die het politieagenten mogelijk maakten om direct te schieten. Zo nam het geweld alleen maar toe en werd de kloof tussen de referentiekaders groter.

Ik ga in zoverre mee met deze redenatie, dat de referentiekaders tussen staat en links terrorisme zo onverenigbaar waren dat de *Brigate rosse* met geen enkel repressief middel volledig uit te bannen waren geweest. Ook streefden de speciale wetten hun doel in mijn ogen voorbij. Succesvolle bestrijding van de *Brigate rosse* was echter wel degelijk mogelijk. Niet met speciale wetten of buitensporig geweld, maar met geduldig speurwerk. De man die dit bewees was Carlo Alberto Dalla Chiesa, generaal van de *Carabinieri*.⁵ In 1974 leidde hij een speciale eenheid die exclusief gericht was op de bestrijding van de *Brigate rosse*. In één jaar tijd was Dalla Chiesa met zijn eenheid in staat om vrijwel de gehele organisatie uit te schakelen. Ik wil in dit artikel onderzoeken wat de sleutel tot het succes van deze eenheid was.⁶

Eerst zal kort de opkomst van de *Brigate rosse* geschetst worden. Daarna richt ik mij op de speciale eenheid van Dalla Chiesa. Waarom werd deze eenheid opgericht? Wat was de werkwijze? Wat waren de resultaten? Waarom werd de eenheid reeds na een jaar opgeheven? Ten slotte zal ik het verdere verloop van de geschiedenis van de *Brigate rosse* en generaal Dalla Chiesa in het kort bespreken. In de conclusie zal bovendien bekeken worden welke betekenis Dalla Chiesa's methode tegenwoordig nog heeft of kan hebben.

⁴ De Graaf, 'Wanneer stoppen terroristen?', 114.

⁵ De militaire politie in Italië, die valt onder het Ministerie van Defensie.

⁶ Dit artikel is gebaseerd op mijn doctoraalscriptie *De schrik van de Rode Brigades. Waarom de succesvolle speciale eenheid van generaal Carlo Alberto Dalla Chiesa aan een voortijdig einde kwam* (Leiden 2006).

Brigate rosse

Net als in de rest van Europa waaide eind jaren zestig een revolutionaire wind door Italië. In 1968 en de 'hete herfst' van 1969 legden studenten en arbeiders met felle protestacties de universiteiten en fabrieken plat. Onderwijshervormingen en hogere lonen mochten niet baten. Het verzet zette door. Het vastgeroeste inefficiënte politieke systeem was de protestbeweging een doorn in het oog. Vanaf de Tweede Wereldoorlog was de *Democrazia Cristiana* (de Christen-Democratische Partij) onafgebroken aan de macht geweest. Toch hield een kabinet gemiddeld nog geen jaar stand. De grootste oppositiepartij PCI (de Communistische Partij) had voor velen afgedaan. Het merendeel van de protestbeweging was overtuigd marxistisch-leninistisch. In hun ogen had de PCI de revolutionaire zaak verraden door toenadering te zoeken tot het Westen en de Democrazia Cristiana (DC). Als reactie organiseerde 'Nieuw Links' zich in buitenparlementaire bewegingen, waarvan *Lotta Continua* (Voortdurende Strijd) en *Potere Operaio* (Arbeidersmacht) de belangrijkste waren.

Ook aan de andere kant van het politieke spectrum bestond weerzin tegen het politieke systeem. Buitenparlementaire neofascistische groeperingen als *Ordine Nuovo* (Nieuwe Orde) en *Avanguardia Nazionale* (Nationale Voorhoede) trachtten met geweld de 'ware' fascistische staat te restaureren. Op 12 december 1969 ging een bom af in de Nationale Landbouwbank op Piazza Fontana in Milaan, met 17 doden en 88 gewonden als gevolg. Aanvankelijk werd extreemlinks verantwoordelijk gehouden voor deze aanslag. Uiteindelijk werd de aanslag toegeschreven aan neofascisten en elementen uit de geheime dienst, maar tot op heden zijn noch de daders, noch de opdrachtgevers definitief veroordeeld.

In dit klimaat werden de Brigate rosse opgericht. De naam Brigate rosse dook voor het eerst op in pamfletten die in de zomer van 1970 bij fabrieken in Milaan werden verspreid. De oprichters kwamen van verschillende achtergronden: de universiteit, de Communistische Partij en de fabriek. Renato Curcio en zijn vriendin Margherita 'Mara' Cagol waren als marxistisch-leninistische studenten van universiteitsstad Trento naar fabrieksstad Milaan verhuisd om actie te voeren. Daar ontmoetten ze oud PCI-lid Alberto Franceschini. Tenslotte voegde Mario Moretti, arbeider van de Siemensfabriek, zich bij hen. Samen vormden zij de 'historische kern' van de Brigate rosse. Zij achtten de democratische weg een doodlopende zaak en predikten revolutie naar het voorbeeld van de Latijns-Amerikaanse stadsguerrilla en de partizanenstrijd tijdens de oorlog. Het neofascistisch

geweld en de angst in linkse kringen voor een coup van extreemrechts sterkten hen in de overtuiging dat deze keuze onvermijdelijk was. Met de keuze voor gewapend verzet distantieerden de oprichters van de Brigade rosse zich van de lijn van buitenparlementaire linkse bewegingen als Lotta Continua en Potere Operaio, die het politieke systeem op niet-gewelddadige wijze trachtten te hervormen. De leden van de Brigade rosse, een handjevol mensen aanvankelijk, waren ervan overtuigd dat 'men de burgerlijke staat niet verandert, maar bestrijdt'.⁷ Het doel van de Brigade rosse was door middel van gewapend verzet tegen het kapitalisme en de burgerlijke staat de 'solidariteit en steun te verwerven van de proletarische massa's voor de Communistische revolutie'.⁸

De eerste activiteiten vonden plaats in Milaan. De Brigade rosse organiseerden zich in cellen, bestaande uit drie tot vijf man, van wie steeds slechts één in contact stond met een lid van een andere cel. Samen vormden de cellen een 'zuil'. In 1972 werd naast Milaan in Turijn een zuil gevormd. Daarna volgden zuilen in de Veneto, Genua en Rome. De verschillende zuilen werden centraal aangestuurd door het Uitvoerend Comité, dat aanvankelijk bestond uit de 'historische kern'. De brigadisten waren verdeeld in *regolari*, 'vaste' clandestiene activisten, en *irregolari*, die alleen logistieke hulp boden.

De eerste jaren beperkten de Brigade rosse zich tot 'gewapende propaganda'. De fabrieken van Pirelli, Siemens en Alfa Romeo waren het primaire doelwit. De fabriek was voor de Brigade rosse hét symbool van de 'uitbuiting van het proletariaat' en tegelijkertijd het grootste reservoir van mogelijke rekruten voor hun strijd.⁹ Fabrieksmaterieel en auto's van fabrieksdirectieleden en vakbondsfunctionarissen werden in brand gestoken. Ook startten de brigadisten met 'exemplarische' ontvoeringen van fabrieksmanagers die na ondervraging en berechting door een 'volkstribunaal', ingesteld en bemand door de brigadisten zelf, enkele uren of soms een dag later weer werden vrijgelaten. In 1974 gingen de Brigade rosse over tot een 'aanval op het hart van de staat'.¹⁰ Het eerste wapenfeit was de ontvoering van openbaar aanklager Mario Sossi, die

⁷ M. Nese en E. Serio, *Il generale Dalla Chiesa* (Rome 1982) 51.

⁸ D. Della Porta en G. C. Caselli, 'The history of the Red Brigades: organizational structures and strategies of action (1970-82)' in: R. Catanzaro ed., *The Red Brigades and left-wing terrorism in Italy* (Londen 1991) 71-114, aldaar 75.

⁹ Della Porta, 'The history of the Red Brigades', 73-75.

¹⁰ Ibidem, 83-84.

verantwoordelijk was voor de veroordeling van acht leden van een andere, niet gelieerde linkse actiegroep 22 Ottobre (22 oktober). Voor het eerst hielden de Brigate rosse hun slachtoffer langer vast en stelden ze eisen: de vrijlating van de leden van 22 Ottobre. Na een lange impasse tussen de Brigate rosse en de regering die weigerde te onderhandelen, werd Sossi na vijfendertig dagen vrijgelaten, zonder dat de eisen waren ingewilligd. Toch was de Sossi-ontvoering een politiek succes voor de Brigate rosse. Ze hadden landelijke bekendheid verworven en de Italiaanse staat in ernstige verlegenheid gebracht. Nieuwe rekruten stroomden toe uit de buitenparlementaire linkse bewegingen, die op dat moment in een crisis verkeerden. In 1973 viel Potere Operaio uit elkaar en ook Lotta Continua was intern sterk verdeeld. Een deel van de (ex-)leden van deze bewegingen koos nu voor de gewapende strijd.

Speciale eenheid

Het succes van de Sossi-ontvoering had ook zijn keerzijde. De eerste vier jaar hadden de Brigate rosse, behalve een reeks arrestaties in 1972, kunnen opereren zonder veel tegenwerking van de ordehandhavers. De brigadisten waren deels bekend bij politie en justitie, maar werden niet actief vervolgd. De arrestaties uit 1972 waren voortgekomen uit een ander onderzoek,¹¹ waarbij de politie op de Brigate rosse stuitte. Kenmerkend voor het karakter van het toenmalige onderzoek was dat de arrestanten niet lang daarna weer op vrije voeten kwamen. De Milanese politicommissaris Antonino Allegra bevestigde later dat toen en in de jaren

Afb.1 Openbaar aanklager Mario Sossi ten tijde van zijn ontvoering

¹¹ Naar aanleiding van de dood van de vermogende uitgever en linkse activist Giangiacomo Feltrinelli, die de links-revolutionaire terreurgroep *Gruppi di Azione Partigiana* (Groepen van Partizanenactie) leidde. Feltrinelli onderhield ook contacten met de Brigate rosse.

daarna ‘ontegenzeggelijk niet alles [tegen de Brigade rosse] was gedaan dat had moeten gebeuren’.¹²

Parallel aan het ontbreken van systematische vervolging van de kant van het gezag, bestond in het publiek debat een klimaat van onderschatting en misinterpretatie van de Brigade rosse. De ideologische aard van het fenomeen stond ter discussie. Een meerderheid van journalisten en politici beschouwde de Brigade rosse als ‘rode fascisten’, dat wil zeggen neofascisten die door acties met een linkse signatuur de Communistische Partij in diskrediet wilden brengen. Daarom werd de organisatie constant getypeerd als de ‘zogenaamde’ Rode Brigades. Zelfs de moord door de Brigade rosse op twee leden van de neofascistische partij MSI (Movimento Sociale Italiano) in juni 1974, was volgens de krant *La Stampa* ‘in scène gezet’.¹³ Illustratief voor de hardnekkigheid van deze benadering was dat journalist Giorgio Bocca, die later meerdere boeken over de Brigade rosse schreef en een van de grootste pleitbezorgers werd van hun authenticiteit, nog in februari 1975 een artikel publiceerde waarin hij de Brigade rosse afdeed als een ‘fabel’.¹⁴ Ook minister van Binnenlandse Zaken Taviani ging hierin mee. Hij gebruikte constant het voorvoegsel ‘zogenaamde’ en omschreef de Brigade rosse als ‘raaskallende asocialen’, die volledig geïsoleerd in de maatschappij stonden. Hun motieven noemde de minister ‘ideologisch tussen aanhalingstekens’.¹⁵ Personen die de gewapende groep wel een serieus probleem binnen de linkse beweging noemden, werden weggehoond.¹⁶

Pas toen openbaar aanklager Sossi in april 1974 werd ontvoerd, groeide de publieke en politieke druk om de Brigade rosse aan te pakken. Ten eerste bleken de Brigade rosse over een volwassen organisatie te

¹² *Commissione parlamentare d'inchiesta sul terrorismo e sulle cause della mancata individuazione dei responsabili delle stragi* (Cs), XIII Legislatura, Elenco audizioni, 73a seduta, 5 juli 2000, verhoor A. Allegra. Deze parlementaire commissie werd ingesteld in 1988 en deed tot 2001 onderzoek naar het terrorisme in Italië en de ‘oorzaken van het falen om de verantwoordelijken voor de bloedbaden te identificeren’.

¹³ M. Brambilla, *L'eskimo in redazione. Quando le Brigate Rosse erano 'sedicenti'* (Milaan 1991) 28.

¹⁴ Brambilla, *L'eskimo in redazione*, 9.

¹⁵ Atti parlamentari, Senato, VI Legislatura, Discussioni, Seduta del 25 giugno 1974 (Rome) 14554.

¹⁶ Een van de critici, journalist Walter Tobagi, werd in 1980 vermoord door de Brigade rosse. Een wrang teken van zijn toenmalige gelijk.

beschikken. Ze waren in staat een hoge ambtenaar te ontvoeren en vijfendertig dagen lang vast te houden. Bovendien sloeg de regering tijdens de ontvoering een slecht figuur. De daders waren onvindbaar en bijna wist een gerechtshof via een autonome procedure tegen de wil van de regering de eisen van de Brigade rosse in te willigen. Vanuit de Kamer werd de roep om ingrijpen steeds groter. Een kamerlid typeerde het beleid van de regering tijdens de ontvoering als de ‘politiek van de non-interventie’.¹⁷ Het draagvlak voor een gerichte bestrijding van de Brigade rosse was daar.

Het initiatief om een speciale eenheid op te richten kwam echter niet van de regering, maar van een generaal van de Carabinieri, Carlo Alberto Dalla Chiesa. Deze generaal had een reputatie opgebouwd als maffiabestrijder op Sicilië. Vanaf 1973 leidde hij de 1^e Brigade van de Carabinieri in Turijn¹⁸. Daar deed hij al actief onderzoek naar de Brigade rosse.¹⁹ De directe aanleiding voor het oprichten van een speciale eenheid was het onderzoek naar de ontvoering van Sossi. Dalla Chiesa verklaarde in 1980 tegenover de *Commissione Moro*:²⁰

Toen Sossi werd ontvoerd en ik wist dat het Hof van Cassatie het onderzoek aan het openbaar ministerie van Turijn toewees, stelde ik zelf aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken voor om een ‘ad hoc’ eenheid op te richten, die zich alleen met die zaak [i.e. de ontvoering van Sossi] zou bezighouden; het ministerie stemde in en er werd een eenheid opgericht, ondergebracht bij het commando van de 1^e Brigade [van de Carabinieri] die ik op dat moment leidde in Turijn.²¹

¹⁷ Atti parlamentari, Camera dei Deputati, VI Legislatura, Discussioni, Seduta del 21 maggio 1974 (Rome) 14471.

¹⁸ De Carabinieri waren als volgt georganiseerd: bovenaan stond het Centraal Commando in Rome. Daaronder drie interregionale Divisies: Divisie ‘Pastrengo’ in Milaan, Divisie ‘Podgora’ in Rome en Divisie ‘Ogaden’ in Napels. Elke Divisie bestond uit twee Brigades. De (Eerste) Brigade in Turijn viel onder de Divisie ‘Pastrengo’ en omvatte de regio’s Piemonte en Ligurië.

¹⁹ Nese, *Il generale Dalla Chiesa*, 49.

²⁰ De parlementaire commissie die de ontvoering van Aldo Moro en het terrorisme in Italië onderzocht.

²¹ *Relazione della Commissione parlamentare d'inchiesta sulla strage di via Fani, sul sequestro e l'assassinio di Aldo Moro e sul terrorismo in Italia* (Rome 1983), in het vervolg: *Relazione della Commissione Moro* vol. 4, verhoor Carlo Alberto Dalla Chiesa, 8 juli 1980, 290.

De speciale eenheid was dus tegelijkertijd ondergebracht bij het openbaar ministerie van Turijn, als eenheid van gerechtelijke politie,²² en bij de Carabinieri. Dankzij die combinatie beschikte de eenheid volgens Dalla Chiesa over ‘een rechtsgebied en bevoegdheden die het opereren soepeler maakten’.²³

Vanwege de publieke en politieke druk om met de *Brigate rosse* af te rekenen, kreeg Dalla Chiesa de vrijheid om de eenheid naar eigen inzicht op te zetten. Hij koos vijftig nauwkeurig geselecteerde manschappen uit. Veertig daarvan waren carabinieri en de rest was afkomstig van de *Polizia di Stato* (Staatspolitie)²⁴ en de geheime dienst. De formele taak van de eenheid was dezelfde als die van het OM: onderzoek naar de ontvoering van Sossi. Maar in de praktijk richtte Dalla Chiesa het onderzoek op de gehele organisatie van de *Brigate rosse*. Met zijn aanpak zou hij de bestrijding van terrorisme ingrijpend veranderen.

Afb.2 Generaal Dalla Chiesa

²² Dit was geen apart politiekorps, maar een tijdelijke politioneel orgaan dat werd samengesteld uit functionarissen van de reguliere korpsen. Het OM kon bij justitieel onderzoek de assistentie invoeren van een dergelijke eenheid van gerechtelijke politie.

²³ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 290.

²⁴ De Staatspolitie valt onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Revolutionaire aanpak

In het verleden waren alleen de afzonderlijke acties onderwerp van politieonderzoek geweest. Tussen de verschillende onderzoeken werden geen verbanden gelegd en de verkregen informatie werd niet uitgewisseld.²⁵ Het terrorisme van de Brigate rosse werd in Dalla Chiesa's woorden gezien als 'een optelsom van gewelddadige episodes, die in één territorium, in één persoon of in één doel verankerd lagen'.²⁶ Dalla Chiesa begreep dat de gehele organisatie van de Brigate rosse moest worden aangepakt. Daarbij speelde zijn achtergrond als maffiabestrijder een belangrijke rol. Hij had op Sicilië deze bijzondere vorm van georganiseerde misdaad leren kennen. In die periode ontwikkelde hij onderzoekstechnieken die hij later in de strijd tegen het terrorisme zou perfectioneren. Hij bestudeerde het fenomeen van binnenuit, bracht de organisatie en de maffiosi systematisch in kaart en gebruikte infiltranten.²⁷ Dalla Chiesa benaderde de Brigate rosse op dezelfde wijze: als een vorm van georganiseerde misdaad. Om een dergelijke organisatie te bestrijden was een gecentraliseerde en gespecialiseerde aanpak nodig.

Het begrijpen van de tegenstander was voor Dalla Chiesa een voorwaarde voor succes. Hij zette in tegenstelling tot de heersende publieke opinie geen vraagtekens bij de ideologische achtergrond van de Brigate rosse. Voor hem was duidelijk dat de Brigate rosse wel degelijk marxistisch-leninistisch van ideologie waren en dat de brigadisten voortkwamen uit het links-radical circuit. Voor het succes van zijn onderzoek was deze erkenning van doorslaggevend belang. Dalla Chiesa ging op zoek in de links-radical kringen, die als logistiek en sympathiserend vangnet voor de Brigate rosse dienden. In zijn woorden: 'Het water waar de vissen van het terrorisme in zwemmen'.²⁸ Op deze manier wist hij later ook een infiltrant in contact te brengen met de top. Ook analyseerde hij de denkwijze van de Brigate rosse. Hij zette zijn mensen aan het werk om geschriften en communiqués te bestuderen en zich volledig in te leven in de

²⁵ G. Armeni, *La strategia vincente del generale Dalla Chiesa contro le Brigate Rosse... e la mafia* (Rome 2004) 93.

²⁶ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 276.

²⁷ Nese en Serio, *Il generale Dalla Chiesa*, 36

²⁸ Armeni, *La strategia vincente*, 111.

tegenstander.²⁹ Ze moesten ‘dezelfde levenswijze hebben, dezelfde handelswijze en op dezelfde wijze de strijd ervaren’, aldus Dalla Chiesa.³⁰

Om zijn doelen te bereiken wilde Dalla Chiesa beschikken over een kleine groep manschappen met veel vrijheid. Net als de brigadisten zelf moest de eenheid mobiel en flexibel zijn, los van bureaucratische rompslomp en hiërarchische belemmeringen. Zo konden Dalla Chiesa’s mensen vrijelijk in heel Italië opereren: ‘We verplaatsten ons van Taranto [Apulië] tot aan Sicilië, we gingen overal heen’.³¹

Op zich klinkt zijn methode voor de hand liggend. Maar in die tijd was het een revolutionaire aanpak. Bijna in zijn eentje wist Dalla Chiesa het politieonderzoek in Italië te moderniseren. Volgens oud-medewerker Gianpaolo Ganzer waren zijn methodes zelfs ‘tot dat moment onbekend in de operationele praktijk in Italië en het buitenland. Wij waren het die deze onderzoeksmethodes exporteerden, naar Frankrijk, naar Duitsland...’³².

Middelen

Centralisatie, specialisatie, aanpassing en flexibiliteit waren de pijlers van Dalla Chiesa’s filosofie. In eerste instantie werd alle mogelijke en bestaande informatie centraal verzameld, geanalyseerd en geïnterpreteerd. De eenheid onderzocht alles wat administratief geregistreerd was, zoals alle koop- en verhuurovereenkomsten in relevante gebieden van de afgelopen jaren. De Brigade rosse hadden namelijk de gewoonte om bij de aankoop of huur van een huis een valse naam op te geven.³³

Eén stukje informatie kon tot een waterval aan verdere informatie leiden. Zo inspecteerden de carabinieri van Pianello Val Tidone (een plaatsje in de buurt van Piacenza) een keer een beschadigd en leegstaand huis. Voor de deur stond een bord met het opschrift: ‘Niet dichterbij komen, instortingsgevaar’. In het huis vonden de carabinieri documenten van Brigade rosse-signatuur, waarop Dalla Chiesa’s eenheid in actie kwam. Nader onderzoek wees uit dat het huis als basis van de Brigade rosse dienst deed. Het in beslaggenomen materiaal leidde tot een reeks arrestaties. Zo

²⁹ Armeni, *La strategia vincente*, 102.

³⁰ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 245.

³¹ Ibidem, 292.

³² Armeni, *La strategia vincente*, 104.

³³ G. Bocca, *Il terrorismo italiano, 1970-1978* (Milaan 1978) 77.

werd een netwerk blootgelegd dat actief was in de streek Lodigiana, tussen Milaan en Piacenza. Een aantal leden werd ervan verdacht bij de ontvoering van Sossi betrokken te zijn. Ook werden op basis van het bewijsmateriaal twee andere bases gelokaliseerd, een in Milaan en de ander in een naburig dorp, Robbiano di Mediglia.³⁴

Geduld was een schone zaak. Om tot de top van de brigade door te dringen moest de eenheid onderaan beginnen en niet meteen tot arrestaties overgaan. Op die manier zou de organisatie beetje bij beetje blootgelegd kunnen worden.³⁵ Personen of huizen werden urenlang geobserveerd tot het een nieuw inzicht opleverde. Bij de basis in Robbiano di Mediglia hielden Dalla Chiesa's mannen dagenlang de wacht. Twee Sossi-kidnappers werden één voor één ingerekend. Maar bij de derde brigadist die het huis wilde betreden ging het mis. Hij rook onraad en zette het op een lopen. Op de carabinieri die hem achtervolgden opende hij het vuur. Een van hen raakte dodelijk gewond, maar de brigadist werd alsnog opgepakt. Het bleek kopstuk Roberto Ogribene te zijn.³⁶

Infiltratie was het uiterste middel om tot de organisatie door te dringen. Op Sicilië had Dalla Chiesa al ervaring opgedaan met infiltranten. Hij wist hoe delicaat een dergelijke operatie was, zeker omdat een van zijn agenten ooit door de maffia was ontmaskerd. Maar voor de Brigate rosse vond Dalla Chiesa de ideale kandidaat: Silvano Girotto, een ex-priester en ex-guerrillero met de ominieuze bijnaam 'Broeder Mitrailleur'. In Italië was Girotto als priester uit zijn functie gezet omdat hij te nauw bij de arbeidersbeweging betrokken raakte. Daarna vertrok hij naar Zuid-Amerika, waar hij aan de kant van diverse rebellengroepen vocht. Hij genoot veel status en aanzien onder linkse militanten en kende hun marxistisch-leninistisch jargon door en door. Volgens Dalla Chiesa hadden 'zijn ervaringen hem tot iemand gemaakt die zeker de interesse zou wekken als we hem in het milieu van de

Afb. 3 Silvano Girotto

³⁴ Dit onderzoek staat beschreven in het requisitoir van Officier van Justitie Bruno Caccia voor het proces tegen de Brigate rosse in Turijn, dat integraal is opgenomen in: G. Guiso ed., *Criminalizzazione della lotta di classe: Guido Viola, requisitoria Feltrinelli; Bruno Caccia, requisitoria Brigate rosse* (Verona 1975) 236-371, aldaar 241-262.

³⁵ Armeni, *La strategia vincente*, 99-100.

³⁶ Guiso, *Criminalizzazione della lotta di classe*, 304-309.

Brigate rosse zouden kunnen introduceren'.³⁷ Girotto was in 1973 teruggekeerd naar Italië na de militaire coup in Chili. Naar eigen zeggen raakte hij eenmaal terug gedesillusioneerd over de links-radicalen beweging en de terreur van groepen als de Brigate rosse die de democratie bedreigde, waar hij in Zuid-Amerika juist altijd voor gevochten had.³⁸

Via oude bekenden raakte Girotto in contact met twee sympathisanten van de Brigate rosse, die hij wist te overtuigen van zijn goede trouw. Daarna viel 'Broeder Mitrailleur' met zijn neus in de boter. De volgende ontmoeting, op 28 juli 1974, was met niemand minder dan leider Renato Curcio. Dat de infiltratiepoging direct zo ver zou reiken, kwam als een complete verrassing en stond volgens Dalla Chiesa 'zeer ver af van onze plannen of zelfs onze ambitie'.³⁹ Ook op Curcio wist Girotto een goede indruk te maken. De ontmoeting verliep gemoedelijk en tot zijn eigen verbazing werd Girotto niet eens gefouilleerd.⁴⁰ Een maand later volgde een tweede ontmoeting met Curcio, waarbij ook mede-oprichter Mario Moretti aanwezig was.⁴¹ Beide waren zeer geïnteresseerd in Girotto's guerrilla-ervaringen en zagen hem als een welkome versterking. Toen ze voor een derde keer afspraken, werd de druk van het openbaar ministerie op Dalla Chiesa te groot om niet in te grijpen. Girotto hield zich goed staande, maar het risico om Curcio te verliezen was te groot. Ook bestond er nog geen wettelijke immunitetsregeling voor infiltranten die gedwongen waren misdrijven te plegen. In samenspraak met Dalla Chiesa besloot het OM 'na de identificatie van Renato Curcio met absolute zekerheid' tot arrestatie over te gaan, 'ook omdat het voorstel aan Girotto om ondergronds te gaan, indien geaccepteerd, deelneming aan misdrijven betekende'.⁴² Op 8 september 1974 werd Curcio in de buurt van de plek van de derde ontmoeting in zijn auto aangehouden. De vangst werd nog spectaculairder

³⁷ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 291.

³⁸ *Commissione parlamentare d'inchiesta sul terrorismo e sulle cause della mancata individuazione dei responsabili delle stragi*, XIII Legislatura, Elenco audizioni, 62a seduta, 10 februari 2000, verhoor S. Girotto.

³⁹ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 291.

⁴⁰ *Commissione parlamentare d'inchiesta sul terrorismo*, verhoor Girotto; Armeni, *La strategia vincente*, 67.

⁴¹ Moretti nam na de arrestatie van de overige oprichters de leiding over van de Brigate rosse. In 1978 leidde hij de ontvoering van Aldo Moro. In 1981 werd hij gearresteerd.

⁴² Guiso, *Criminalizzazione della lotta di classe*, 277.

toen bleek dat Curcio's rijder een ander kopstuk was, Alberto Franceschini. Het nadeel van de arrestatie was dat operatie 'Broeder Mitrailleur' tot een voortijdig einde kwam. Zeker toen de kranten er mee vol stonden.

Om hun werk in alle rust uit te kunnen voeren, stond juist discretie hoog in het vaandel van Dalla Chiesa's eenheid. Zo min mogelijk mensen mochten op de hoogte zijn van hun operaties. De pers werd op afstand gehouden. Dat betekende: 'Geen foto's van succesvolle vangsten, geen interviews en de verleiding weerstaan om publicaties te rectificeren of te ontkennen'.⁴³ De manschappen moesten de garantie hebben in volledige anonimiteit te kunnen opereren. Bij de infiltratie van Giroto ging dat mis. Dalla Chiesa wilde de arrestatie van Curcio en Franceschini geheim houden, maar minister van Binnenlandse Zaken Taviani kon het niet laten om dit succes publicitair uit te buiten. Dalla Chiesa probeerde de schade te beperken met een valse verklaring aan de pers. Franceschini zou gesignaleerd zijn in een auto met vals nummerbord, in gezelschap van een 'onbekende bestuurder'. Daarop zou de Carabinieri zijn gewaarschuwd en kon de arrestatie ten uitvoer gebracht worden.⁴⁴ Maar het was al te laat. Giroto's dekmantel was onherstelbaar gecompromitteerd. Op 17 september verscheen een persbericht van de Brigate rosse waarin het verraad van 'Broeder Mitrailleur' wereldkundig werd gemaakt.⁴⁵

De operatie 'Broeder Mitrailleur' roept vragen op over de professionaliteit van de Brigate rosse. Giroto kwam direct in contact met de top van de organisatie en hij werd niet gefouilleerd. Ook hoopten de Brigate rosse Giroto te rekruteren als een soort instructeur in de guerrillastrijd, omdat ze zichzelf volgens Curcio nog 'in de voeten schoten'.⁴⁶ Toch waren de Brigate rosse in staat geweest om officier van justitie Mario Sossi vijfendertig dagen lang vast te houden zonder te worden opgespoord. Bovendien waren ze vier jaar lang grotendeels uit handen van de politie gebleven, al was dat mede het gevolg van het heersende klimaat van onderschatting. Giroto was simpelweg de ideale infiltrant. Zonder zijn reputatie was hij nooit zo snel tot de top doorgedrongen. Het gebrek aan professionaliteit doet hoe dan ook weinig af aan het succes van de speciale

⁴³ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 250.

⁴⁴ *L'Unità*, 10 september 1974; *L'Espresso*, 15 september 1974.

⁴⁵ S. Bonfigli en J. Sce, *Il delitto infinito. Ultime notizie sul sequestro Moro* (Milaan 2002) 38; *L'Espresso*, 22 september 1974.

⁴⁶ *Commissione parlamentare d'inchiesta sul terrorismo*, verhoor Giroto.

eenheid. Zonder Dalla Chiesa's specifieke aanpak was het onderzoek naar de groepering waarschijnlijk op het oude ineffectieve peil blijven steken.

Resultaten

De arrestatie van Curcio en Franceschini op 8 september 1974 was het eerste grote succes van de speciale eenheid. Daarmee zaten drie maanden na de oprichting van de eenheid de oprichters van de *Brigate rosse* al achter slot en grendel.⁴⁷ Een tegenvaller was dat infiltrant Girotto was ontmaskerd. Toch bleven de arrestaties elkaar in hoog tempo opvolgen. Bij de inval op 14 oktober 1974 in de hierboven al genoemde schuilplaats in Robbiano di Mediglia rekende de eenheid Roberto Ognibene, Pietro Bassi en Pietro Bertolazzi, een van de Sossi-ontvoerders, in. Twee weken later werden nog twee kopstukken gepakt toen ze een auto probeerden te stelen: mede-oprichters Prospero Gallinari⁴⁸ en Alfredo Bonavita. Op 8 februari 1975 werd de brigade-basis ontdekt waar Sossi was vastgehouden.⁴⁹ Met deze ontdekking en de arrestatie van twee door Sossi geïdentificeerde ontvoerders, Bertolazzi en Franceschini, was het onderzoek naar de ontvoering vrijwel rond. Op 4 juni 1975 ontvoerden de overgebleven brigadisten de industrieel Vallarino Gancia. Al een dag later ontdekten carabinieri de schuilplaats en troffen daar Mara Cagol. Het gevolg was een schietpartij waarbij Cagol en een carabinieri werden gedood. Van de oprichters was toen alleen Mario Moretti nog over, met slechts enkele regolari onder zijn commando. De acties van de *Brigate rosse* namen af en beperkten zich alleen nog tot Genua en Turijn. De Veneto-zuil was volledig ontmanteld.

Om de *Brigate rosse* voorgoed uit te schakelen zag Dalla Chiesa maar één manier: het ondersteunende milieu zo verkleinen dat de acties en rekrutering op den duur onmogelijk werden. Sympathie voor de *Brigate rosse* moest in de Italiaanse samenleving tot een absoluut minimum beperkt worden. De massamedia moesten daar in Dalla Chiesa's ogen een actieve rol

⁴⁷ Curcio's gevangenis was echter dermate slecht beveiligd dat hij in februari 1975 door zijn vrouw, 'Mara' Cagol, bevrijd kon worden. In januari 1976 werd Curcio opnieuw gearresteerd.

⁴⁸ Gallinari zou in januari 1977 uit de gevangenis ontsnappen en deelnemen aan de ontvoering van Moro.

⁴⁹ Guiso, *Criminalizzazione della lotta di classe*, 354-356.

in spelen. Er moest letterlijk campagne gevoerd worden om de bevolking te overtuigen stelling te nemen tegen de *Brigate rosse*. De steun van de publieke opinie was voor Dalla Chiesa van groot belang voor het succes van de eenheid: 'In onze strijd tegen het terrorisme hebben we een zeker klimaat nodig, een milieu dat ons ondersteunt'.⁵⁰

De generaal kreeg echter niet de kans om zijn ideeën in de praktijk te brengen. Het klimaat in de politiek en de top van de *Carabinieri* was omgeslagen. In juli 1975 werd de speciale eenheid opgeheven en gereorganiseerd in secties in Milaan, Rome en Napels. Dalla Chiesa zelf werd niet meer direct betrokken bij de terrorismebestrijding.

Opheffing

De opheffing van de speciale eenheid kwam uit de lucht vallen. Wel kwam er een nieuwe structuur voor in de plaats. Dalla Chiesa's manschappen werden grotendeels overgeplaatst naar de nieuwe antiterrorismesecties in Milaan, Rome en Napels, die onder het commando van de drie regionale divisies van de *Carabinieri* stonden.

De precieze reden voor de opheffing is moeilijk vast te stellen. Ook is niet geheel duidelijk wie verantwoordelijk was voor dit besluit. De formele verklaring was de afronding van het onderzoek van het OM van Turijn, waaraan de eenheid verbonden was, namelijk de ontvoering van Sossi. De officieren van justitie wilden echter graag verder met Dalla Chiesa en de speciale eenheid. Een van hen, Giancarlo Caselli, zei in een interview in 1980:

Met de afronding van het onderzoek was het terrorisme nog niet voorbij. Maar men gedroeg zich alsof het beëindigd was. (...) Wij hebben nooit optimisme getoond over een aanstaand einde van een dergelijk fenomeen.⁵¹

Afb. 4 Alberto Franceschini

⁵⁰ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 265.

⁵¹ *L'Espresso*, 22 juni 1980.

Ook Dalla Chiesa meende dat het idee dat ‘dit [de overgebleven brigadisten] een armzalig overschot was dat vanzelf zou verteren’ breed werd gedragen.⁵² Het verkleinen van het politieke draagvlak als gevolg van het optimisme over het uitschakelen van de Brigate rosse was dus van invloed op het besluit tot opheffing.

De top van de Carabinieri speelde waarschijnlijk een doorslaggevende rol bij de opheffing en de daaropvolgende reorganisatie. De getuigenis tegenover de *Commissione Stragi*⁵³ van generaal van de Carabinieri en oud-medewerker van de speciale eenheid Nicolò Bozzo biedt daarvoor een aanknopingspunt. Volgens hem waren de opheffing en de reorganisatie puur interne aangelegenheden van de Carabinieri en ‘absoluut niet beïnvloed door de politiek’.⁵⁴ Ook Dalla Chiesa getuigde dat zijn ‘commandant-generaal zo heeft besloten’, hoewel hij geloofde dat ‘iemand uit Rome’, met wie hij waarschijnlijk de regering of specifiek de minister van Binnenlandse Zaken bedoelde, achter het besluit zat.⁵⁵ In ieder geval kwam de terrorismebestrijding met de reorganisatie onder de directe controle van de top van de Carabinieri.

De verwijdering van Dalla Chiesa lijkt een interne aangelegenheid van de Carabinieri te zijn geweest, waarvan de reden moeilijk is te achterhalen. Het is opmerkelijk dat de man die de terrorismebestrijding naar een hoger plan tilde en zoveel successen boekte, daar niet langer bij werd betrokken. Dit zou kunnen wijzen op persoonlijke beweegredenen om de generaal buiten te sluiten. Het is mogelijk dat de top van de Carabinieri zijn populariteit en successen met gemengde gevoelens bekeek. Volgens Bozzo was inderdaad sprake van ‘jaloezie’ en bestond soms ‘onbegrip’ tussen de top en Dalla Chiesa, maar hij gelooft niet dat de top het bewust had gemunt op Dalla Chiesa en zijn eenheid.⁵⁶ Ook Dalla Chiesa had het vermoeden dat zijn aanwezigheid niet door iedereen werd gewaardeerd:

⁵² *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 280.

⁵³ Een tweede parlementaire commissie die onderzoek deed naar ‘het terrorisme in Italië en de oorzaken van het falen om de verantwoordelijken voor de bloedbaden te identificeren’. Alle verhoren door de *Commissione Stragi* zijn te vinden op de site www.parlamento.it/parlam/bicam/terror/audizioni/aud.htm.

⁵⁴ *Commissione parlamentare d'inchiesta sul terrorismo e sulle cause della mancata individuazione dei responsabili delle stragi*, XIII Legislatura, Elenco audizioni, 28a seduta, 21 januari 1998, verhoor N. Bozzo.

⁵⁵ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 292/337.

⁵⁶ *Commissione parlamentare d'inchiesta sul terrorismo*, verhoor Bozzo.

Misschien bestond terughoudendheid tegenover [mijn] activiteit; ik kon ook wel aversie hebben opgeroepen (...) Misschien werd een groter gevaar gezien in mijn ondernemendheid, mijn enthousiasme, ik weet het niet.⁵⁷

Wat opvalt, is dat de opheffing van de succesvolle eenheid niet tot publieke ophef leidde. In het parlement en de pers bleef het muisstil. Geen verontwaardigde kamervragen of schreeuwende krantenkoppen. Op dat moment werd de opheffing blijkbaar nog niet als een probleem ervaren. Pas toen de gevolgen duidelijk waren, kwam de discussie over het besluit op gang en werd het door velen als een grove fout bestempeld.

De reorganisatie had aanvankelijk ook nog geen schadelijke gevolgen. In het oprichtingsdecreet was specifiek opgenomen dat de secties een voortzetting waren van het 'concept waaronder de speciale eenheid heeft gefunctioneerd'.⁵⁸ De successen bleven aanhouden. Tussen juni en december 1975 werden nog zeven brigadisten gearresteerd. In januari 1976 werd de voortvluchtige Curcio ingerekend en in maart viel een andere leidinggevende, Giorgio Semeria, in handen van de Carabinieri. Toch functioneerde de bestrijding steeds minder effectief. Officier van Justitie Caselli vatte het als volgt samen:

In de praktijk keerde men terug naar de oude verkaveling van het onderzoek, naar de opsplitsing stad per stad, onderzoek per onderzoek, zaak per zaak. De bureaucratische mentaliteit kreeg weer de overhand.⁵⁹

Op het moment van de grootste actie in de geschiedenis van de Brigate rosse, de ontvoering van de christendemocratische leider Aldo Moro in 1978, leek het alsof alle kennis, expertise en informatie waren verdwenen. Dalla Chiesa zag dat met eigen ogen, toen hij in allerijl in het crisiscentrum werd ontboden, waar zich alle experts zouden moeten bevinden. Maar toen de generaal arriveerde, constateerde hij dat 'deze deskundigen zeer weinig

⁵⁷ *Relazione della Commissione parlamentare d'inchiesta sulla strage di via Fani, sul sequestro e l'assassinio di Aldo Moro e sul terrorismo in Italia*, (Rome 1983), vol. 9, verhoor Carlo Alberto Dalla Chiesa, 23 februari 1982, 242.

⁵⁸ Armeni, *La strategia vincente*, 71.

⁵⁹ *L'Espresso*, 22 juni 1980.

deskundig bleken te zijn'.⁶⁰ Hij concludeerde dat 'de verantwoordelijken betrappt waren op onvoorbereidheid. (...) Het inzicht om het probleem tegemoet te treden ontbrak, ook om te begrijpen wat precies had geleid tot [de ontvoering in de] via Fani'.⁶¹ Kortom: in drie jaar tijd was de bestrijding van de Brigade rosse, die in 1975 op sterven na dood waren, volledig ingezakt. Bij de ontvoering van Moro, tot op de dag van vandaag een nationaal trauma, was men volledig terug bij af. Zo wordt duidelijk hoe belangrijk een centrale specialistische aanpak is in de strijd met terrorisme.

De terugkeer van Dalla Chiesa

Ondanks de zware verliezen wisten de Brigade rosse zich na 1975 onder leiding van Mario Moretti te herstellen. De nieuwe Brigade rosse waren, mede gedwongen door de toegenomen repressie, centralistischer georganiseerd en hun acties werden gewelddadiger. Naast ontvoeringen pleegden de Brigade rosse moordaanslagen of schoten hun slachtoffers door de knieën. Doelwitten waren als vanouds politici en fabrieksmanagers, maar in toenemende mate ook politieagenten en zelfs journalisten. Procureur-generaal Francesco Coco was het eerste slachtoffer van de nieuwe strategie. Op 8 juni 1976 werden hij en zijn escorte in koelen bloede vermoord.

In 1977 kreeg het buitenparlementair links protest een impuls door de opkomst van een nieuwe jongerenbeweging. De demonstraties van de nieuwe beweging werden gekenmerkt door meer gewelddadigheid. Voor de Brigade rosse betekende dit een toestroom van nieuwe rekruten en de kans om de organisatie weer op het oude niveau te brengen. In Rome was inmiddels ook een zuil gevormd. Daar werd de ontvoering van Moro voorbereid en uitgevoerd op 16 maart 1978. Vijfenvijftig dagen hield deze zaak het land in de greep. Toen de regering bleef weigeren te onderhandelen, werd Moro op 9 mei geëxecuteerd en midden in Rome in de achterbak van een auto achtergelaten.

Tijdens de dagen van nationale rouw die volgden, wendde de regering zich tot een oude bekende: Dalla Chiesa. Op dat moment was de generaal nog werkzaam als speciale coördinator van het gevangeniswezen. In 1977 was hij daartoe aangesteld om een einde te maken aan de vele ontsnappingen. Hij riep maximaal beveiligde 'supergevangenis' in het

⁶⁰ *Relazione della Commissione Moro*, vol. 4, verhoor Dalla Chiesa, 244.

⁶¹ *Ibidem*, 243.

leven, waar de gevaarlijkste criminelen, maffiosi en terroristen naar werden overgeplaatst. Na de moord op Moro kreeg hij wederom de middelen om met een speciale eenheid de ontvoerders in te rekenen en de Brigade rosse definitief te verslaan. Ook nu weer met veel succes. Hij wist zelfs een gearresteerde leider over te halen om te praten in ruil voor strafvermindering. Daarmee was het juridische fenomeen van de *pentito* (spijtoptant) geboren. Met deze informatie van binnenuit kon de organisatie veel effectiever worden blootgelegd. Met de opkomst van het *pentitismo* waren de Brigade rosse steeds minder in staat om de rangen gesloten te houden. Toch hielden de acties aan tot diep in de jaren tachtig. Zelfs in 1999 en 2002 werden nog twee moordaanslagen op regeringsadviseurs op het gebied van arbeidsrecht opgeëist door de 'Rode Brigades'. In 2007 werden vijftien personen opgepakt, die bij deze nieuwe Brigade rosse betrokken waren. Onder hen ook twee oudgedienden. Een van hen had een gevangenisstraf van 22 jaar wegens terroristische activiteiten uitgezeten. De ander had zijn straf ontlopen door naar Frankrijk te vluchten.

Dalla Chiesa behield zijn speciale status tot december 1979, toen hij tot Divisiecommandant van de Carabinieri werd gepromoveerd. In 1981 kreeg hij voor de derde keer in zijn leven de taak om de maffia een halt toe te roepen. Op 3 september 1982 werd de generaal in Palermo echter samen met zijn vrouw door een maffia-commando in zijn auto vermoord.

Betekenis methode Dalla Chiesa

Carlo Alberto Dalla Chiesa moderniseerde de terrorismebestrijding in Italië en daarbuiten. Hij richtte zich niet op de afzonderlijke acties van de brigadisten, maar primair op de gehele organisatie. Het onderzoek was niet langer ongecoördineerd en gefragmenteerd, maar werd centraal aangestuurd. De erkenning van de Brigade Rosse als een marxistisch-leninistische groepering van Italiaanse huize was van groot belang. Dat maakte allereerst specialisatie mogelijk. De eenheid kroop in de huid van zijn tegenstander om de denkwijze van de brigadisten te doorgronden. Bovendien wisten ze waar mogelijke sympathisanten waren te vinden. Dalla Chiesa selecteerde bewust een kleine groep agenten om hem bij te staan. Zo was de eenheid in staat om effectief en flexibel te opereren, zonder veel bureaucratische belemmeringen. Met deze centralistische en specialistische aanpak wist Dalla Chiesa de Brigade rosse binnen korte tijd zware verliezen toe te brengen.

De vraag is wat de terrorismebestrijders van vandaag nog kunnen leren of gebruiken van Dalla Chiesa's aanpak. Natuurlijk zijn de situaties moeilijk te vergelijken. De Brigade rosse waren nationaal georganiseerd en vormden één hiërarchische groep. Het huidige moslimterrorisme wordt gekenmerkt door zijn internationale karakter en veel lossere en meer autonome organisatieverbanden. Toch zijn er op het gebied van de bestrijding van deze verschillende vormen van terrorisme wel degelijk parallellen te trekken. De kern van Dalla Chiesa's toentertijd revolutionaire methode is nog steeds relevant en is inmiddels in het contraterrorisme gemeengoed geworden.

Voor effectieve bestrijding is centrale coördinatie van essentieel belang. Voor en na het bestaan van de speciale eenheid liep het onderzoek in Italië vaak volledig langs elkaar heen. Informatie en kennis werden niet uitgewisseld. Daarbij speelde concurrentie tussen de verschillende korpsen een rol, maar het gebrek aan centrale coördinatie wellicht nog wel meer. In een interview met het Leids Universiteitsblad *Leidraad* signaleert hoogleraar terrorisme Bob de Graaff anno 2007 nog hetzelfde probleem in Nederland: 'De vraag is of je alle Nederlandse gemeenten 443 keer het wiel opnieuw moet laten uitvinden. Ik denk dat de nationale, centrale sturing nog beter uit de verf zou moeten komen'.⁶²

Ook specialisatie blijft een fundamenteel onderdeel van de bestrijding van terroristische groeperingen. De AIVD doet bijvoorbeeld uitgebreide studie naar het extremistische gedachtegoed van het salafisme en de Takfir-ideologie.⁶³ Maar toen Dalla Chiesa de communiqués van de Brigade rosse serieus nam en nauwkeurig ging bestuderen, was hij de eerste.

Het terugbrengen van bureaucratische lagen is een ander middel om efficiënt op te treden in de strijd tegen flexibele, mobiele terreurcellen. Toen de terrorismebestrijding in Italië na de opheffing van de speciale eenheid weer geheel binnen het apparaat van de Carabinieri was gekomen, begonnen de bureaucratische lagen zich direct weer op te stapelen. Als gevolg daarvan raakte de bestrijding binnen twee jaar weer in het slop. Natuurlijk huist hierin ook het gevaar van eigen richting door gebrek aan toezicht. In Italië was het toentertijd, meen ik, noodzakelijk om een speciaal orgaan dergelijke

⁶² A. van Veelen, 'Hoogleraar terrorisme wil toekomst voorspellen', *Leidraad* Augustus 2007, 9.

⁶³ Medewerker van de AIVD, 'De gewelddadige jihad in Nederland', in: I. Duyvensteyn en B. de Graaf ed., *Terroristen en hun bestrijders. Vroeger en nu* (Amsterdam 2007) 129-137, aldaar 132.

vrijheid te verlenen. Op dit moment kunnen we van een dergelijke situatie in Nederland niet spreken, aangezien er geen terroristische groepering actief is van het kaliber *Brigate rosse*. De rust en discretie die Dalla Chiesa trachtte te bewaren rond het optreden van de eenheid was bedoeld om geen overvloedige media-aandacht te creëren of onnodige wrevel bij de terroristen op te roepen. Het optreden van terrorismebestrijders moest niet ingegeven worden door propagandadoeleinden. In dat kader kan men bijvoorbeeld vraagtekens zetten bij de arrestatie van Samir A. op 14 oktober 2005 voor zijn school, temidden van zijn medestudenten, door een overmacht aan agenten.

Nu de aard en de effectiviteit van de bestrijdingsmethode van Dalla Chiesa duidelijk zijn,⁶⁴ wil ik terugkomen op de conclusies van Beatrice de Graaf over de bestrijding van de *Brigate rosse* in Italië. Het is opvallend dat zij de eenheid van Dalla Chiesa in het geheel niet noemt. Zij spreekt wel van ‘paramilitaire eenheden’ die het links terrorisme met ‘grof geweld’ indamden.⁶⁵ Het is niet duidelijk op welke eenheden zij in dit verband precies duidt. Mocht zij ook de speciale eenheid van Dalla Chiesa bedoelen, dan heeft mijn artikel hopelijk bijgedragen tot een genuanceerder beeld van de terrorismebestrijding in Italië.

⁶⁴ Relevant bronnenmateriaal bevindt zich in de archieven van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en de *Carabinieri*, die helaas (nog) niet toegankelijk zijn.

⁶⁵ De Graaf, ‘Wanneer stoppen terroristen?’, 118.